

**“เมืองน่าอยู่”: แนวคิดเพื่อการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม
กรณีศึกษาชุมชนหลักหก ตำบลหลักหก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี**

**“HEALTHY CITY”: CONCEPT FOR THE FINDING OF COMMUNITY PARTICIPATORY
DEVELOPMENT METHOD : CASE STUDY OF LAK HOK COMMUNITY,
LAK HOK SUBDISTRICT, MUANG DISTRICT, PHATUMTHANI PROVINCE**

ชุลีรัตน์ เจริญพร
Chuleerat Charoenporn

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง
วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต จังหวัดปทุมธานี

บทคัดย่อ

เมืองน่าอยู่ เป็นแนวคิดเพื่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชนตำบลหลักหก เป็นการศึกษา และพัฒนากระบวนการจัดการปัญหาบนพื้นฐานปรัชญา แนวคิด และหลักการของ “เมืองน่าอยู่” เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาในพื้นที่ศึกษา คือ พื้นที่ชุมชนในตำบลหลักหก การศึกษาประกอบด้วย 3 กระบวนการ คือ 1)วิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชุมชน 2) การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมแก้ การจัดการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมในศักยภาพของชุมชน 3)พัฒนากิจกรรมนำร่องด้านการจัดการน้ำเสียโดยศักยภาพ และการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน และของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรวิชาชีพในพื้นที่ยังอยู่ในระหว่างการเริ่มต้น ยังต้องการสนับสนุนความต่อเนื่อง รวมทั้งการผลักดันให้นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพยังต้องเป็นประเด็นร่วมผลักดันของพื้นที่ เพื่อเพิ่มความสามารถของประชาชนในการใช้ชีวิตอย่างมีสุขภาพต่อไป

ABSTRACT

“Healthy City”: case study from Lhak Hok subdistrict in order to find an approach to community develop, is a study for developing the process to resolve the problem based on philosophies, concepts and principle of Healthy City. The focus of this research consists of 3 processes; 1) The study and analysis about the situation of requirements problem in the community, 2) Develop the participation processes for thinking and problem resolving by using the collected data and 3) Develop the pilot activities in order to resolve the problems with the community which are resolving the wastewater problem by using local knowledge. The research result shows that both community participation and intersectoral action from the government, individuals and professional organization are still in the initial state.

They will need the continuous support in this kind project. And also, to sustain the development process in the area, we need to push the healthy-public policy in order to build the environment that helps the people to increase the capabilities to increase the living quality

คำสำคัญ

เมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ ตำบลหลักหก การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

Keywords

healthy cities, Lak Hok subdistrict Mueang, Community Participatory Development

ความสำคัญของปัญหา

แนวทาง “เมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่” เป็นแนวทางการพัฒนา หรือแก้ปัญหาชุมชนที่อยู่บนปรัชญา แนวคิด และหลักการการพัฒนาเมืองหรือชุมชนที่เน้นการร่วมกันจัดการแก้ไขปัญหาแบบไม่แยกส่วน แบบเป็นองค์รวม หรือแบบบูรณาการภารกิจของทุกฝ่าย ทุกภาคส่วนเข้าด้วยกัน เป็นกระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการทำงานแบบเป็นหุ้นส่วนซึ่งกันและกัน เพื่อมองเห็นข้อดี หรือข้อได้เปรียบเมื่อมีอีกฝ่ายหนึ่งมาร่วมด้วย อันจะทำให้งานบรรลุผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเมื่อทุกฝ่ายได้เรียนรู้ มีส่วนผูกพันก็จะทำให้กิจกรรมการพัฒนา หรือแก้ปัญหาเมืองในด้านใด ๆ นั้นดำเนินต่อไปอย่างสืบเนื่องและยั่งยืน จึงอาจมีความแตกต่างจากแนวทางการแก้ไขปัญหา หรือการพัฒนาแบบเดิมที่มุ่งเน้นให้เกิดองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นหลักในการจัดการแก้ไขปัญหา และปัญหาของแนวทางการจัดการ ซึ่งพัฒนาพื้นที่เช่นนี้ยังขาดความเท่าทันในการจัดการปัญหาพื้นที่ที่เกิดขึ้น

แนวทางการพัฒนาเมืองน่าอยู่-ชุมชนน่าอยู่ในประเทศไทยเริ่มขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2537 ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ภายใต้มุมมองด้านสาธารณสุข โดยกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การอนามัยโลกให้ดำเนินโครงการเมืองน่าอยู่ใน 5 เมืองนำร่อง ได้แก่ กรุงเทพมหานคร นครราชสีมา พะเยา ยะลา และพนัสนิคม (ประสิทธิ์ สัจจงพงษ์, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์) โดยมุ่งให้ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้บริหารสูงสุดในราชการส่วนภูมิภาค เป็นผู้นำในการสร้างเครือข่ายการพัฒนาร่วมกับชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งแต่ละเมืองจะมีวิธีการปฏิบัติต่างกันไปให้เหมาะกับบริบทของแต่ละเมือง

ต่อมา การพัฒนาเมือง/ชุมชนน่าอยู่ ได้เป็นยุทธศาสตร์ที่กำหนดไว้ชัดเจนในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ซึ่งเป็นช่วงที่ประชาชนทั่วประเทศตื่นตัวสะท้อนความต้องการทำเมืองน่าอยู่-ชุมชนน่าอยู่อย่างหลากหลาย ดังจะเห็นได้จากการระดมความคิดในเวทีวิสัยทัศน์และทิศทางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ที่จัดขึ้นในระดับจังหวัด ระดับอนุภาค และระดับชาติกว่า 100 เวที มีประชาชนจากภาคส่วนต่าง ๆ เข้าร่วมกว่า 20,000 คน ซึ่งได้สะท้อนแนวคิดและความต้องการที่ตรงกันคือ “ต้องการให้มีการพัฒนาเมืองน่าอยู่-ชุมชนน่าอยู่” อย่างสอดคล้องกับวัฒนธรรม ค่านิยมของชุมชนนั้น ๆ และเป็นความ

ต้องการ ความพึงพอใจของชาวเมือง โดยชาวชุมชนนั้น ๆ เป็นผู้ร่วมกำหนด (ประสิทธิ์ สัจพงษ์, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อการพัฒนาชุมชนหลักหกให้น่าอยู่ในเบื้องต้นนี้ จะมุ่งสร้างความเข้าใจในความคิดเห็น ปัญหาความต้องการที่มีอยู่ในพื้นที่ และมุ่งเน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา “ชุมชนน่าอยู่” ร่วมกันของพื้นที่ในประเด็นดังกล่าว ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการอื่น ๆ อันจะทำให้ชุมชน เมืองเอกเท่าทันกับปัญหา ร่วมกันแก้ไข ป้องกันให้รอบด้านอย่างมีส่วนร่วม และเท่าเทียมการศึกษาเพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่ เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกันคือการปฏิบัติการ (Action) ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) อันเป็นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่งแล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัยซึ่งจะเป็นวิธีการสำคัญที่จะให้ผู้วิจัยหรือชาวชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้น ๆ กระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย

ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเช่นนี้จะเป็นวิธีการของการวิจัยที่พยายามศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางในการแก้ไขปัญหา วางแผนและดำเนินการตามแผนในการแก้ไข รวมทั้งการดำเนินการประเมินผล โดยสมาชิกชุมชนต้องเข้าร่วมด้วย เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ ได้พัฒนาตนเองในการทำงานพัฒนา และถือเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงจากกระบวนการวิจัย ที่ใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders)

โจทย์วิจัย/ปัญหาวิจัย

แนวทาง และกระบวนการพัฒนาชุมชน ตามแนวคิด “เมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่” มีรูปแบบอย่างไร ปัญหา อุปสรรคสำคัญจะประกอบด้วยอะไร และข้อเสนอแนะที่สำคัญจากการศึกษาคืออะไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1.ศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชนตำบลหลักหก
- 2.เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชนตำบลหลักหกให้น่าอยู่
- 3.พัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในกรณีศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัยผ่านการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการในการรวบรวมข้อมูล โดยกระบวนการมีส่วนร่วม (สุภางค์ จันทวานิช, 2531) จากชุมชน และภาคีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย 1) คำถามวิจัย เกิดจากปัญหาในกลุ่มชุมชน 2) ใช้การศึกษาความเข้าใจในความคิดเห็น ปัญหาความต้องการที่มีอยู่ใน 4 เรื่องหลัก ๆ (ชนิษฐา กาญจนสินนท์, 2536) คือ ประวัติความเป็นมาของชุมชน การดำเนิน

ชีวิตของชุมชน ความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน และปัญหาที่สำคัญของพื้นที่ เก็บข้อมูลสามเสา สหวิทยาการ ข้อมูลหลายแหล่ง เช่น การสำรวจข้อมูลชุมชน ลักษณะทางกายภาพของชุมชน 3) วิเคราะห์ร่วมกันในพื้นที่ทันที ไม่ใช่สถิติซับซ้อน 4) นำเสนอผลการตรวจสอบร่วม มีเสนอหลายรูปแบบทุกฝ่ายร่วมเสนอ โดยประชุมพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมจากชาวชุมชน ชี้แจงโครงการ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อมูลจากการรวบรวมเบื้องต้น 5) พัฒนากิจกรรมนำร่อง ประชุมกลุ่มย่อยเก็บข้อมูล รับฟังปัญหาความต้องการ 6) ดำเนินการตามแผน เผยแพร่ประชาสัมพันธ์การขยายความร่วมมือในวงกว้างยิ่งขึ้น / สรุปบทเรียน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.การศึกษาเชิงคุณภาพในประเด็นปัญหา ความต้องการ และแนวทางการพัฒนา “ชุมชนน่าอยู่” จากชุมชนเมืองเอก และกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ศึกษาครั้งนี้ คือ ชุมชนในตำบลหลักหก ประกอบไปด้วย 3 กระบวนการ คือ การศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาความต้องการของชุมชนใน 4 เรื่องหลัก ๆ คือ ประวัติความเป็นมาของชุมชน การดำเนินชีวิตของชุมชน ความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน และปัญหาที่สำคัญของพื้นที่

2.การศึกษาเชิงปฏิบัติการในชุมชนนำร่องในพื้นที่ ที่มีความพร้อม

กลุ่มเป้าหมาย สำหรับการศึกษาเพื่อเก็บข้อมูล ประกอบด้วย ชาวชุมชนเมืองเอก และกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบล ร้านค้า กิจการต่าง ๆ ภายในชุมชนเมืองเอก ผลการสำรวจข้อมูลจากแบบสำรวจเบื้องต้น รวมจำนวน 334 ชุด เป็นชุมชนรอบบริเวณหมู่บ้านเมืองเอกจำนวน 261 ชุด / หมู่บ้านเมืองเอก จำนวน 73 ชุด และคอนโดเมืองเอก จำนวน 12 ชุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลสำคัญ 3 แหล่งคือ

1. การศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) ที่เกี่ยวข้อง
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field survey) โดยแบบสอบถาม
3. การเก็บข้อมูลโดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การ focus group ในกลุ่มผู้นำของพื้นที่ การเก็บข้อมูลจากเวทีประชุม ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ

ผลการวิจัย

แนวคิดเมืองน่าอยู่ (Healthy Cities) และชุมชนน่าอยู่ (Healthy Communities)

องค์การอนามัยโลกได้นำแนวคิดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยใช้ชื่อ “Healthy Cities” แปลว่า “เมืองน่าอยู่” ซึ่งน่าจะแปลว่า “เมืองสุขภาพ หรือเมืองสุขภาวะ” หมายถึง เมืองที่มีสุขภาวะทั้งทางกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ แต่ใช้คำว่า “เมืองน่าอยู่” เป็นความหมายหลักทดแทน และเสนอความหมายว่า “เมืองที่มีจิตสำนึกถึงสุขภาพอนามัย และมีการผลักดันไปสู่การปรับปรุงเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย เมืองทุกเมืองสามารถเป็นเมืองน่าอยู่ได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงสถานภาพทางสุขภาพอนามัยในปัจจุบัน เพียงแต่ให้มีการดำเนินการให้มีพันธสัญญาที่จะไป

ถึงเรื่องสุขภาพอนามัย มีกระบวนการ และโครงสร้างการดำเนินงานไปสู่ความสำเร็จ เมืองน่าอยู่ เป็นเมืองที่มีการปรับปรุง และสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมทั้งกายภาพ และทางสังคมอย่างต่อเนื่อง มีการนำทรัพยากรของชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และมีศักยภาพสูงสุดเพื่อให้ประชาชนมีชีวิตที่ดี”

เทารอส (Tsouros (ed), 1995) ได้ให้ความหมายของเมืองน่าอยู่ (Health cities) ว่าเป็นได้ทั้งกระบวนการ และผลลัพธ์ เมืองน่าอยู่จึงไม่ใช่เป็นเมืองที่ประสบผลสำเร็จด้านสุขภาพอนามัยให้ดีขึ้น แต่โดยมีโครงสร้าง และกระบวนการทำงานที่จะปรับปรุงด้านสุขภาพอนามัย

กนิษฐา นิทัศน์พัฒนา (2540) กล่าวว่า มิติที่ต้องพิจารณาในการพัฒนาเมืองน่าอยู่ เพื่อให้ประชาชนที่อยู่อาศัยในเมืองนั้นมีสุขภาพที่ดี ได้แก่ มิติทางด้านกายภาพ (physical) มิติทางด้านจิตใจ (mental) มิติทางด้านสิ่งแวดล้อม (environment) มิติทางด้านสังคม (social) ทั้งนี้ การมีสุขภาพดีของประชาชนจะเกิดขึ้นได้โดยอาศัยความร่วมมือร่วมแรงกันของทุกฝ่าย ทั้งจากภาครัฐบาล เอกชน และชุมชนผู้เป็นเจ้าของเมืองที่อยู่อาศัยเอง ในการปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เหมาะสม ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนในชุมชนนั้น

ไชยยันตร์ กัมปนาทแสนยากร (2540) ให้ความหมายในเชิงการพัฒนาชุมชนเช่นเดียวกันว่า หมายถึงขบวนการที่จะทำให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขภาพสังคม และพร้อมที่จะร่วมกันสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการดำรงชีวิต

สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย (2540) ได้ให้ความหมายของเมืองน่าอยู่ว่า เป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขภาพสังคม และพร้อมที่จะร่วมกันสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการดำรงชีวิต เพื่อให้เกิดศักยภาพหรือคุณภาพของชีวิตที่ดีที่สุด

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) (2546) ในฐานะหน่วยงานประสานงาน และกำหนดกรอบในการจัดทำโครงการเมืองน่าอยู่ และชุมชนน่าอยู่ ได้จัดการสัมมนาระดมความคิดเห็นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้ทรงคุณวุฒิ เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2542 ได้กำหนดความหมายของเมืองน่าอยู่ จาก 5 คุณลักษณะ ได้แก่ 1) สังคมอยู่ดีมีสุข-ชุมชนเข้มแข็ง 2) การพัฒนาด้านกายภาพ 3) ส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน การรักษาสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์เอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น 4) การพัฒนาเศรษฐกิจของเมืองให้เป็นชุมชนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 5) การมีระบบบริหารที่มีประสิทธิภาพและโปร่งใส

คำนิยามมีความหลากหลายความหมายแล้วแต่ผู้บัญญัติ อาทิเช่น หมายถึง เมืองที่มีการสร้างสรรค์ และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทั้งด้านกายภาพและสังคมอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีการขยายแหล่งทรัพยากรของชุมชน โดยให้ประชาชนในชุมชนนั้นมีส่วนร่วม และช่วยเหลือซึ่งกันและกันเกี่ยวกับการดำเนินวิถีทางของชีวิต เพื่อให้ได้ศักยภาพหรือคุณภาพของชีวิตที่ดีที่สุด หรือหมายถึงเมืองที่มีพลเมืองที่มีสุขภาพอนามัยที่ดี เมืองที่มีสิ่งแวดล้อมที่ดี เมืองที่มีการจราจรดี เมืองที่มีมลภาวะน้อยที่สุด หรือเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยทั้งในเขตเมืองและชนบทที่มีสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดี มีสังคมที่เอื้ออาทร มีชุมชนเข้มแข็ง มีความสะดวกสบายปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีระบบเศรษฐกิจที่มั่นคง มีวัฒนธรรมและจิตวิญญาณที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองและชุมชน ในขณะที่ความหมายที่ถูกใช้สรุปว่าเมืองน่าอยู่คือ เมืองและชุมชน หรือในเมือง หรือชนบทที่มีการสร้างสรรค์ ปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทาง

สังคม และทางกายภาพอย่างต่อเนื่อง มีการขยายการใช้ทรัพยากรของเมืองทุก ๆ ด้าน เพื่อให้ประชาชนมีพลัง หรือความสามารถที่จะเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชีวิต เป็นการพัฒนาศักยภาพสูงสุดของคน

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานโครงการเมืองน่าอยู่

การดำเนินงานโครงการเมืองน่าอยู่ให้ประสบผลสำเร็จนั้น ขึ้นอยู่กับอิทธิพลต่าง ๆ มากมาย แต่การที่เมืองใดจะสามารถดำเนินงานโครงการให้ประสบผลสำเร็จจะต้องมีปัจจัยสนับสนุนดังต่อไปนี้ (ไชยยันตร์ กัมปนาทแสนยากร, 2540)

1.ความมุ่งมั่นและสัญญาทางสาธารณสุข (Commitment to Health) ผู้บริหาร และผู้กำหนดนโยบายจำเป็นต้องมีความมุ่งมั่น และให้สัญญากับประชาชนที่จะดำเนินการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพทั้งทางตรงและอ้อม ที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาสุขภาพของประชาชนโดยรวมทุกคน

2.การตัดสินใจทางการเมืองร่วมกัน (Political Decision-Making) การดำเนินงานโครงการเมืองน่าอยู่ให้ประสบผลสำเร็จ จะต้องมีการตัดสินใจทางการเมืองร่วมกัน เพื่อเป็นหลักประกันว่า การวางแผน และการดำเนินงานมีความสอดคล้องกัน ทั้งผู้ว่าราชการจังหวัด และนายกเทศมนตรี จะต้องตัดสินใจร่วมกันที่จะดำเนินงานโครงการเมืองน่าอยู่

3.การสร้างกลไกการประสานงาน และการทำงานร่วมกัน (Intersectional Action) ผลความสำเร็จของโครงการที่สำคัญขึ้นอยู่กับการทำงานร่วมกันทั้งภาครัฐ เอกชน ตลอดจนองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนนั้นเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานตั้งแต่การค้นหาค้นหาปัญหา การหาแนวทางแก้ไข และการดำเนินงาน

4.การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) การมีส่วนร่วมของชุมชนมีความสำคัญต่อการดำเนินงาน และการพัฒนาที่ยั่งยืน โครงการเมืองน่าอยู่เป็นกระบวนการที่ประชาชนต้องเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการสรรค์สร้างภาวะแวดล้อมในด้านต่างๆ ที่เหมาะสมในการดำรงชีวิต และเอื้อต่อการที่จะทำให้เกิดสุขภาพดีได้

5.นวัตกรรม (Innovation) การดำเนินงานควรเปิดโอกาสให้มีการทดลองนำแนวคิดใหม่ ๆ มาใช้ในการปฏิบัติงานที่จะทำให้เกิดการพัฒนาไปในแนวทางที่ดีกว่า

6.การมีนโยบายของรัฐในเรื่องการส่งเสริมสุขภาพที่ชัดเจนในทุกหน่วยงาน (Healthy Public Policy) ซึ่ง Healthy Public Policy มิใช่เฉพาะแต่่นโยบายที่เกี่ยวกับกระทรวงสาธารณสุข หรือองค์กรที่เกี่ยวกับสุขภาพเท่านั้น แต่หมายถึงนโยบายที่ชัดเจนของหน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ และนโยบายเหล่านั้นส่งเสริมให้เกิดการมีสุขภาพที่ดีของตัวบุคคลและสังคม

ปัจจัยข้างต้นเป็นไปเพื่อความสะดวกในการดำเนินงาน และยังคงมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องตามลักษณะการจัดการ เช่น การอนามัยสิ่งแวดล้อมของประชาชนในพื้นที่ โดยการใช้การมีส่วนร่วมจากประชาชน และหน่วยงานองค์กรในพื้นที่ เพื่อให้การดำเนินการโครงการเมืองน่าอยู่มีความยั่งยืน

บทบาทภาคีการพัฒนา

ด้านบทบาทภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ แต่ละภาคีจะมีบทบาทที่ต่างกันไปตามศักยภาพและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้อง กลุ่มที่เป็นรากฐานสำคัญและเป็นหัวใจของความสำเร็จในการทำเมืองและชุมชนให้น่าอยู่ได้อย่างยั่งยืน คือ กลุ่มชุมชนและประชาสังคม ที่ก่อตัวขึ้นมา

ด้านบทบาทของภาคการเมืองควรมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความต่อเนื่องในการดำเนินนโยบาย เป็นธรรม ยึดประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ ด้านภาคราชการ จำเป็นต้องปรับบทบาทเป็นผู้สนับสนุน ให้คำปรึกษาชี้แนะเทคนิควิชาการ ปรับแนวคิดการทำงานเป็นแนวราบ/ทีมงาน โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในทุกกระดับที่ทำงานใกล้ชิดกับประชาชน ต้องปรับระบบการทำงานและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงวางแผนและบริหารจัดการ การพัฒนาท้องถิ่นของตนอย่างสอดคล้องกับทิศทางการกระจายอำนาจ ส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชนจะทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและเป็นพี่เลี้ยงให้กับชุมชน แนะนำให้ชุมชนเรียนรู้ คิดเอง ทำเองเป็น และเชื่อมประสานการทำงานระหว่างชุมชนกับองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งช่วยสนับสนุนทรัพยากร ในส่วนของผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่จะสามารถมีส่วนร่วมช่วยสนับสนุนจุดประกายความคิดสร้างความรู้ความเข้าใจทางเทคนิควิชาการ และส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจเมื่อมีข้อขัดแย้งต่าง ๆ ในสังคม ในส่วนของภาคธุรกิจเอกชน ก็สามารถร่วมคิดร่วมทำช่วยสนับสนุนทรัพยากร รวมทั้งสื่อมวลชน ก็จะเป็นสื่อกลางสะท้อนข้อเท็จจริงในสังคมชุมชนอย่างมีคุณภาพ สร้างสรรค์ สะท้อนความต้องการ ปัญหา รวมทั้งถ่ายทอดความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และช่วยรณรงค์สร้างจิตสำนึกสาธารณะได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานพัฒนาเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่เกิดการขยายผลไปสู่ท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง จำต้องสร้างกระแสท้องถิ่นเรื่องเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ โดยเน้นกระแสความสนใจในคุณภาพชีวิต สุขภาพ สิ่งแวดล้อมของเมืองและชุมชน การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยสนับสนุนให้มีการจัดเวทีการเรียนรู้ สร้างข่ายการเรียนรู้ โดยพยายามทำจากจุดเล็ก ๆ ให้สำเร็จ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและเป็นแบบอย่างที่ดีในการขยายผล การพัฒนาระบบการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์เพื่อสนับสนุนกระบวนการขับเคลื่อนเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ และการสร้างกลไกสนับสนุนกระบวนการขับเคลื่อนเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ โดยสนับสนุนพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในท้องถิ่นชุมชน พร้อมทั้งสร้างความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ความเข้าใจในแนวคิดเรื่องเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ ผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ รวมทั้งจัดตั้งเป็นเครือข่ายการทำงานเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่

อย่างไรก็ดี ความคงอยู่ของสภาวะต่าง ๆ ที่อาจทำให้คนมีความสุข ความพึงพอใจนั้น ย่อมไม่เป็นสภาวะตายตัว มีความเป็นพลวัตรแปรเปลี่ยนเลวลง ดีขึ้น หรืออาจยกระดับมาตรฐานขึ้นไปได้เรื่อยๆ หากมีเหตุผล ความชอบธรรม หรือปัจจัยองค์ความรู้ และวิทยาการที่เปลี่ยนไป เมื่อเป็นดังนี้ การทำให้เมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน จึงมิได้เป็นความยั่งยืนของความเป็นเมืองน่าอยู่ หากแต่คือ "กระบวนการทำให้เมืองน่าอยู่" นั่นที่จะต้องยั่งยืนคงอยู่ และพัฒนาขึ้นไปเรื่อยๆ ให้สามารถรองรับและไล่ทัน กับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านั้นได้

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ

มุ่งเน้นค้นหาแนวทาง และพัฒนากระบวนการพัฒนาชุมชน “เมืองเอก” ให้น่าอยู่ โดยการศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการในพื้นที่ของชุมชนเมืองเอก จากการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมจากชุมชนรู้จักตัวเอง ร่วมพัฒนาตัวเอง และสามารถขยายผลให้ที่อื่นได้รู้จัก และพัฒนามุ่งเน้นในด้านอื่น ๆ ต่อไป มีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ชุมชนน่าอยู่ และปัจจัยกำหนด งานวิจัยมีมุมมองว่า ชุมชนน่าอยู่เป็นชุมชนที่สมาชิกชุมชนเป็นผู้กำหนดความหมาย “ความน่าอยู่” ด้วยตนเอง มีวิสัยทัศน์ และจิตสำนึกร่วม มีการจัดระบบสุขภาพของชุมชน ทั้งนี้มีปัจจัยกำหนดสุขภาพของสมาชิกชุมชน 2 ด้านสำคัญคือ 1) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ ระบบนิเวศน์ สิ่งแวดล้อม และพื้นที่สาธารณะเพื่อสุขภาพดี 2) สิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ ทุนทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจของชุมชน ความเท่าเทียมทางสังคม นโยบายสาธารณะ การศึกษา และความสัมพันธ์ทางสังคม

ส่วนที่ 2 กระบวนการสร้างสรรค์ชุมชนน่าอยู่ มี 6 กระบวนการหลักคือ 1) การแสวงหาพันธมิตร 2) การศึกษาและวิเคราะห์สมรรถนะชุมชน และชุมชนน่าอยู่ 3) การก่อรูปวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ชุมชนน่าอยู่ 4) การคัดเลือกประเด็น และพัฒนาโครงการปฏิบัติการ 5) ปฏิบัติการชุมชน และ 6) การสรุปบทเรียน และแลกเปลี่ยนใน-นอกชุมชน

ส่วนที่ 3 แนวทาง และบทเรียนการพัฒนานำร่องจากกระบวนการมีส่วนร่วมชุมชน “เมืองเอก” ให้น่าอยู่ เป็นผลของการค้นหา และร่วมกระบวนการศึกษา ซึ่งเป็นส่วนของข้อเสนอเพื่อการดำเนินการต่อไป

ข้อมูลพื้นฐาน สถานการณ์ปัญหาความต้องการในพื้นที่

ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ พื้นที่ตำบลหลักหกในปัจจุบัน แต่เดิมเป็นที่ดินแปลงเดียวของเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่มใกล้กับแม่น้ำเจ้าพระยา ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงได้ขอเช่าทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และมีชาวจีนอพยพเข้ามาทางเรือ ซึ่งอพยพมาอาศัยอยู่เป็นกลุ่ม โดยใช้บริเวณพื้นที่นี้ โดยได้ขอเช่าพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกอ้อย ปลูกฟักทอง ส่งขายเมืองจีน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทรงนำรถไฟเข้ามาวิ่งในประเทศสยาม และได้ดำเนินการก่อสร้างทางรถไฟตัดผ่านพื้นที่ของหม่อมหลวงบัวผ่องทิศตะวันออก และในบริเวณดังกล่าวจึงเป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟหลักหก คำว่า “หลักหก” มาจากหลักกิโลเมตรที่ 6 ของการรถไฟ ที่ได้เริ่มนับมาจากหัวลำโพงเป็นต้นมา ชาวบ้านจึงเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า หลักหก เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ประมาณ 200 กว่าปี ปัจจุบันที่ดินแปลงดังกล่าว ได้ถูกแบ่งขายให้กับชาวนา ชาวนาที่เคยเช่าที่ดินอยู่แต่เดิม จนในปัจจุบันสวนก็ยังทำสวนผักอยู่แต่เหลือน้อย และแบ่งขายให้กับบริษัทยูนิเวสท์ ฯ เพื่อก่อสร้างหมู่บ้านจัดสรรโครงการหมู่บ้านเมืองเอก บริษัทพฤษภาเรียลเอสเตท เพื่อก่อสร้างหมู่บ้านพฤษภา 50 และเป็นที่ตั้งของเทศบาลตำบลหลักหก

ชุมชน และหมู่บ้านเมืองเอก ตำบลหลักหก อ.เมือง จ.ปทุมธานี

ตำบลหลักหก มีพื้นที่ครอบคลุมอยู่ใน 7 หมู่บ้าน ซึ่งปัจจุบันความสัมพันธ์ของการอยู่อาศัยของชุมชน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มที่เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่รอบนอกหมู่บ้านจัดสรร

โครงการบ้านเมืองเอก ประชาชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขาย ทำสวนผัก กลุ่มที่สอง จะเป็นกลุ่มชุมชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านจัดสรรโครงการบ้านเมืองเอก ประชาชนส่วนใหญ่จะเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ นักการเมือง นักธุรกิจ สภาพของชุมชนไม่มีปัญหามากนัก เนื่องจากเป็นหมู่บ้านจัดสรรมีการวางผังเมืองไว้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ส่วนชุมชนรอบนอกโครงการหมู่บ้านเมืองเอกจะมีปัญหาในเรื่องที่อยู่อาศัย เนื่องจากประชาชนบางกลุ่มไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และมีประชากรแฝงเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมากเพื่อการประกอบอาชีพ อาศัยอยู่กับครอบครัว นักศึกษาเข้ามาศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย จึงต้องเช่าบ้านอยู่ หอพัก มีการปลูกบ้านรูกกล้าที่ล่าช้าลงสาธารณะ

อย่างไรก็ดี เมื่อศึกษาข้อมูลด้านชุมชนที่จัดตั้งขึ้นโดยเทศบาลตำบลหลักหก พบว่า มีชุมชนที่จัดตั้งในเขตเทศบาล ทั้งหมด 11 ชุมชน คือ 1. ชุมชนเอกเจริญวิस्ता สภาพโดยทั่วไปของโครงการบ้านแต่ละหลังจะกระจายตัวอยู่ตามถนนเส้นหลักในเมืองเอก 2. ชุมชนเมืองเอกโครงการ 2 (จำนวน 140 ครั้ว เรือน) สภาพทั่วไปของพื้นที่เป็นโครงการที่มีการจัดการดูแลเป็นอย่างดี เพราะมีประธานที่ดูแลทุ่มเท กับการพัฒนาให้โครงการสองน่ายิ่งมากขึ้น 3. ชุมชนเมืองเอกโครงการ 3 สภาพทั่วไปของพื้นที่เป็นโครงการที่มีมีทางลัดออกไปถนนหลายเส้น 4. ชุมชนเมืองเอกโครงการ 5 (จำนวน 275 ครั้วเรือน) สภาพทั่วไปของพื้นที่บ้านในโครงการจะไม่มีคนอยู่เป็นส่วนใหญ่จึงมีนักศึกษาเข้ามาเช่าอยู่มาก ในโครงการ 5 จะมีเป็นทาวเฮาส์และมีบ้านเช่าที่นักศึกษาเช่าอยู่ 5. ชุมชนเมืองเอกโครงการ 6 (จำนวน 200 ครั้วเรือน) 6. ชุมชนเมืองเอกฝั่งเหนือ 7. ชุมชนเอกบุรพา 8. ชุมชนหมู่บ้านอยู่เจริญ (เปรมประชา) 9. ชุมชนเอกทักษิณ 1, 2, 3, 5 10. ชุมชนหมู่บ้านริมน้ำ และ 11. ชุมชนเมืองเอกรังสรรค์ โดยพื้นที่ของชุมชนที่จัดตั้งขึ้น ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่หมู่บ้านเมืองเอก ซึ่งเป็นหมู่บ้านจัดสรรซึ่งโครงการเก็บข้อมูลในเชิงกายภาพ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมด้านอื่น ๆ ยังไม่มีความเข้มข้นมากนัก

ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาและแนวทางที่มี

ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาพื้นที่ตำบลหลักหก ชาวบ้านให้ความสำคัญกับปัญหาทั่วไปในเรื่องการขอไฟฟ้า (ร้อยละ 15.3) สุนัขจรจัด (ร้อยละ 15.3) ปัญหายาเสพติด (ร้อยละ 12.3) และปัญหาโจรขโมย (ร้อยละ 9.6) ส่วนด้านปัญหาความเป็นอยู่ที่สำคัญ คือ ปัญหารายได้ (ร้อยละ 38.3) และปัญหาน้ำเสีย (ร้อยละ 12.3) ในขณะที่เมื่อสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ในพื้นที่แต่ละหมู่ซึ่งประกอบด้วย 7 หมู่ พบว่า

หมู่ที่ 1 ชาวบ้านให้ความสำคัญกับปัญหายาเสพติด และปัญหาโจรขโมย

หมู่ที่ 2 ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับปัญหาด้านรายได้ อาชีพ ชาวบ้านในหมู่สองเองส่วนใหญ่รายได้ไม่พอใช้จ่าย ควรหาอาชีพเสริมให้กับชาวบ้านในชุมชนของตนเอง และปัญหาน้ำเสีย ควรดำเนินการเพื่อไม่ให้น้ำเน่าเสียไปกว่านี้ การเก็บกวาดขยะ น้ำขยะที่ควรดำเนินการอย่างจริงจัง

หมู่ที่ 3 ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับปัญหาทั่วไป ได้แก่ น้ำในคลองเพราะเน่าเสียมากมีขยะเยอะมาก ส่งกลิ่นเหม็นเน่า ถ้าปล่อยไว้คงเป็นเรื่องยากที่จะแก้ไข ถึงแม้จะมีการลอกคลองแต่ขยะก็เอาไว้มองคลองซึ่งก็อยู่ในน้ำเช่นเดิม และปัญหาเยาวชน การรวมกลุ่มของวัยรุ่นที่จะมีรวมกลุ่มกินเหล้าซึ่งรบกวนชาวบ้าน

หมู่ที่ 4 ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับปัญหาความไม่มั่นคงในที่ดิน กรณีการเวนคืนที่ดินของกรมชลประทานชาวบ้านจะเดือดร้อนมาก และปัญหาน้ำเสียในคลอง แม่น้ำในคลองหลังหมู่สี่เองยังไม่ค่อยเสียมากเท่ากับหมู่อื่น แต่ควรเร่งแก้ไขเพื่อให้ดีขึ้น

หมู่ที่ 5 ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับปัญหารายได้ไม่พอใช้จ่าย และปัญหาที่อยู่อาศัย กรณีการไล่ที่เกิดขึ้น

หมู่ที่ 6 ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับปัญหาน้ำเสีย ชาวบ้านบางคนยังทิ้งขยะและเศษอาหารลงในน้ำ รวมไปถึงรถขยะที่จะเอาน้ำขยะมาเทลงในคลอง ปัญหาน้ำและไม่สามารถใช้น้ำได้ ไม่มีน้ำใช้ และถนน ทางไม่ละช่วงจะไม่เท่ากันเวลาขับรถอันตราย และทางแคบ

หมู่ที่ 7 ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับปัญหาการเวนคืนเท่ากับว่าชาวบ้านก็ไม่มีที่อยู่อาศัย เนื่องจากเป็นพื้นที่ชาวบ้านที่อยู่บริเวณริมคลอง ที่ที่อาศัยอยู่ไม่ใช่ของตนเองเป็นที่กรมชลประทาน ซึ่งก็หมายความว่าชาวบ้านไม่มีสิทธิในที่ดินพื้นนั้น

ดังนั้น เพื่อการพัฒนากิจกรรมนำร่องเพื่อนำไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วม และพัฒนาแนวคิดเพื่อการพัฒนาชุมชนน่าอยู่ร่วมกัน จากการสำรวจจึงพบได้ว่า ปัญหาน้ำเสียค่อนข้างเป็นเรื่องที่ชาวบ้านให้ความสนใจร่วมกัน

นอกจากนั้นจากการพูดคุยแลกเปลี่ยน ชาวชุมชนให้ข้อมูลความสำคัญกับปัญหาน้ำเสียว่าสืบเนื่องจากลำคลองเปรมประชากรในปัจจุบันถูกละเลยการดูแล ไม่ค่อยมีกระบวนการดูแลรักษา ทั้งยังไม่ให้ความสำคัญในด้านนี้ ดังจะเห็นได้ว่า ยังไม่มีระบบการจัดการน้ำเสียของบ้านเรือนก่อนทิ้งลงคลอง โดยชาวชุมชนส่วนใหญ่ ไม่มีระบบท่อน้ำทิ้ง การจัดการขยะในคลอง และรวมถึงบางบ้านยังไม่มีบ่อเกรอะจากห้องน้ำในบ้าน กิจกรรมในการจัดการปัญหานำร่องด้วยกัน คือ การจัดการปัญหาน้ำเสียโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดทำถังดักไขมันรายครัวเรือน การใช้น้ำหมักชีวภาพบำบัดน้ำเสียในบริเวณคลองเปรมประชากร บริเวณประตูน้ำ ในหมู่ 5 จนถึงบริเวณสะพานชุมชนหมู่ 7 วัดรังสิต ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีชุมชนบ้านเรือนอยู่กันอย่างหนาแน่น มีขอบเขตไม่กว้างเกินไป

แนวทาง และรูปแบบการพัฒนาชุมชนตำบลหลักหกให้น่าอยู่ ผ่านการพัฒนากิจกรรมนำร่องยึดหลักการสำคัญ ดังนี้

- รวม “พลังใจ” ให้มีความสำคัญ คือ การรวมตน เพื่อรวมพลังใจ การรวมกัน รวมใจ เป็นการส่งเสริมให้เกิดประชาคม โดยใช้ประเด็นที่ชุมชนสนใจ มาเป็นเครื่องมือในการรวมคน

- การร่วมคิด โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างความเข้าใจ สร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหา และโอกาสอย่างรอบด้าน รวมทั้งการกำหนดแนวทาง วิธีการ และแผนงานในการแก้ไขปัญหา

- ก่อเกิด “พลังการจัดการ” เกิด “การร่วมทำ” ดำเนินงานตามแนวทาง วิธีการ และแผนงานที่กำหนดในขั้นตอนที่ 2 คือ การจัดระบบการบริหารจัดการ เช่น การแบ่งบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของภาคี การประสานงาน

- สร้าง “พลังภูมิปัญญา ขับเคลื่อนกิจกรรมแก้ไขปัญหา หรือการพัฒนาสังคม โดยการสรุปบทเรียนร่วมกัน การติดตามประเมินผลผ่านกระบวนการกลุ่ม และเครือข่ายการเรียนรู้ การเชื่อมต่อทักษะ องค์ความรู้ และประสบการณ์ใหม่ ๆ

- สร้าง “พลังปิติ” ขั้นตอนสุดท้ายของการดำเนินการ คือ การรับผลจากการกระทำ เป็นการสร้าง “พลังปิติ” โดยการยกย่อง ชื่นชม ให้กำลังใจ แก่คนที่มีความตั้งใจ และเสียสละให้กับชุมชน และสังคม ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ และมีความสุขจากการทำงานร่วมกัน ส่วนปัญหา อุปสรรคที่เกิดจากการกระทำ ถือว่าเป็นบทเรียนที่ต้องนำมาปรับปรุง พัฒนาไม่ให้เกิดขึ้นอีก

- สร้าง “ภาพลักษณ์” ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่องค์ความรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ ไปสู่องค์กรชุมชน อื่นๆ เช่น ถ้าเป็นองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจ การประชาสัมพันธ์ จะช่วยเพิ่มช่องทางการตลาด สร้างรายได้เพิ่ม ด้านองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น การประชาสัมพันธ์จะเป็นการยกย่อง เชิดชูเกียรติ แก่ผู้ประกอบการต่างๆ ที่มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ เป็นต้น

ผลของการทำงานชุมชนน่ายุ

การดำเนินการในกิจกรรมนำร่องบรรลุผลสำคัญสำหรับการสร้างความเข้าใจในความคิดเห็น ปัญหาความต้องการที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งแตกต่างจากกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ผ่านมาที่ไม่ค่อยพบว่า เกิดขึ้นจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนเท่าใดนัก เป็นแนวทางการพัฒนาตามกระบวนการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก ไม่เน้นสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา “ชุมชนน่ายุ” ร่วมกันของพื้นที่ ดังนั้น จากกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชน และรวมถึงการพัฒนาการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ/เอกชน/องค์กรวิชาชีพในพื้นที่ยังคงเป็นแค่อยู่ในระหว่างการเริ่มต้น การสนับสนุนความต่อเนื่องในโครงการลักษณะเช่นนี้ยังจำเป็นเพื่อการดำเนินการได้ประสบผลอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม พบว่า ในพื้นที่ของชุมชน ต้องเริ่มจากการศึกษาความเข้าใจในความคิดเห็น ปัญหาความต้องการที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งงานศึกษานี้เสนอใน 4 เรื่องหลัก ๆ คือ ประวัติความเป็นมาของชุมชน การดำเนินชีวิตของชุมชน ความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน และปัญหาที่สำคัญของพื้นที่ และพัฒนาผลการศึกษา เป็นกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมจากชุมชน และภาคีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องบนพื้นฐานของศักยภาพการดำเนินการ

รูปแบบสำคัญจะเริ่มจากการพัฒนาวิสัยทัศน์ของผู้นำชุมชน การใช้กลไกที่มีอยู่ในพื้นที่ การประชุมชี้แจงอย่างต่อเนื่อง การวางแผน และแบ่งบทบาทร่วมภายใต้การนำที่ต้องเข้มแข็งในกลไกชุมชนที่มีอยู่ บนฐานแนวคิดสำคัญที่ต้องสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพชุมชน การสนับสนุนให้เห็นถึงกระบวนการริเริ่มจากตนเองที่สามารถดำเนินการได้เลย เช่น กระบวนการศึกษาเรียนรู้กรณีต่าง ๆ ที่ดำเนินการอย่างเห็นผล ต้องถูกให้ความสำคัญ และสร้างกระบวนการเรียนรู้ลักษณะเช่นนี้ให้กว้างขวางในพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง การพัฒนาบทเรียน ความเข้าใจถึงปัญหาอุปสรรค และแนวทางที่จะสนับสนุนการแก้ปัญหาให้แล้วเป็นสำคัญ

กิจกรรมนำร่องจะเป็นกรณีสำคัญ โดยการจัดการน้ำเสียโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม และมีแนวทางการดำเนินการรูปธรรมที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมจะเป็นบทเรียนการจัดการที่แสดงความเชื่อมั่นในศักยภาพชุมชน และพัฒนาภาคีความร่วมมือ แม้ผลการดำเนินการ จะพบว่า ในด้านของการมีส่วนร่วมของชุมชน และรวมถึงการพัฒนาการมีส่วนร่วม

ของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ/เอกชน/องค์กรวิชาชีพของพื้นที่ที่ยังอยู่ในระหว่างการเริ่มต้น แต่เพื่อการสนับสนุนความเชื่อมั่นในศักยภาพของชาวชุมชน และการขยายผลการดำเนินการ โดยการจัดการปัญหาน้ำเสียที่ชุมชนพบเห็น ยังคงต้องการสนับสนุนความต่อเนื่องในโครงการลักษณะเช่นนี้ และการสร้างความยั่งยืนในกระบวนการพัฒนาในพื้นที่ จะต้องผลักดันให้มโนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ เพื่อการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเพิ่มความสามารถของประชาชนในการใช้ชีวิตอย่างมีสุขภาพ และเป็นพื้นที่เมื่อนำอยู่ ชุมชนนำอยู่ร่วมกัน

นอกจากนั้น เมื่อสถานการณ์ปัญหาของกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่เป็นประเด็นสำคัญที่จำต้องกระตุ้น จำต้องกระตุ้นกลุ่มแกนนำ ให้เห็นความสำคัญทั้งด้านการงานพัฒนา และการค้นหาแนวทางการพัฒนาเมื่อนำอยู่ ชุมชนนำอยู่ให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ต้องสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เพื่อร่วมเป็นแนวทาง หรือพลังหลักอีกด้านของการทำงานในพื้นที่ชุมชน รวมทั้งประเด็นร่วมผลักดันของพื้นที่ต่อไป ควรต้องผลักดันให้มโนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ หรือด้านการมีพันธสัญญาที่มุ่งสู่สุขภาพ การตัดสินใจทางการเมืองร่วมกัน เพื่อดำเนินงานเมื่อนำอยู่ ซึ่งจะร่วมสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเพิ่มความสามารถของประชาชนในการใช้ชีวิตอย่างมีสุขภาพ และนำอยู่ร่วมกัน

ปัญหาอุปสรรคการดำเนินการที่พบดังนี้ 1. เนื่องจากแนวทางการพัฒนาพื้นที่ที่ผ่านมาไม่ค่อยเกิดขึ้นจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนเท่าใดนัก เป็นแนวทางการพัฒนาตามกระบวนการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก ทำให้ชุมชนไม่ให้ความสำคัญในกระบวนการมีส่วนร่วมเท่าใดนัก 2. ทำงานพัฒนาในพื้นที่นับจากนี้ไป อาจต้องมีกิจกรรมที่สนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วม และกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง 3. สถานที่ศูนย์กลางของชุมชนดูเหมือนเป็นสถานที่ที่ไม่ค่อยเหมาะสมกับการทำกิจกรรมในด้านการระดมความคิดเห็น หรือค้นหาแนวทางร่วมในการดำเนินการใด ๆ เนื่องจากปัญหาด้านเครื่องเสียง ฯลฯ

ข้อเสนอแนะ

ทางโครงการ ฯ เสนอว่า 1. การพัฒนากิจกรรมนำร่อง ต้องคำนึงในด้านปัญหาความต้องการที่ชุมชนให้ความสำคัญ ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วม และการให้ความสำคัญในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนเพิ่มมากขึ้น 2. สำหรับการพัฒนากลุ่มกระบวนการมีส่วนร่วม ประเด็นการสร้างเชื่อมั่นในศักยภาพชุมชน จะนำไปสู่การริเริ่มจากตนเองเพื่อแก้ปัญหา หรือพัฒนาชุมชนของตนเองที่สามารถดำเนินการได้เลย 3. การเผยแพร่ขยายผลการเรียนรู้จากกรณีศึกษาเช่นนี้ต้องถูกให้ความสำคัญ เพื่อร่วมสนับสนุนในกระบวนการพัฒนาชุมชนเช่นนี้ในวงกว้างมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนตำบลหลักหกในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยรังสิต แกนนำ หน่วยงานในพื้นที่ เทศบาลเมืองหลักหก หน่วยงานสนับสนุนอื่น ๆ และชาวชุมชนตำบลหลักหกทุกท่านที่มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการวิจัย

บรรณานุกรม

กนิษฐา นิทัศน์พัฒนา. (2540). **ตัวชี้วัดเมื่อนำอยู่**. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ชนิษฐา กาญจนสินนท์. (2536). **โครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท**.
วิทยานิพนธ์พัฒนาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร.
- ไชยยันตร์ กัมปนาทแสนยากร. (2540). **แนวคิดและหลักการดำเนินงานเมืองน่าอยู่**. กรุงเทพฯ ฯ :
กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.
- ประสิทธิ์ สัจพงษ์. (ม.ป.ป.). **“ศูนย์สุขภาพชุมชนกับการส่งเสริมสุขภาพ : ตอนที่1”**. สืบค้นจาก
: <http://advisor.anamai.moph.go.th/254/25407.html>.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2531). **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2546). **เมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่**.
สืบค้นจาก : http://www.nesdb.go.th/Interestingmenu/City/rightbar_new.html.
- สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย. (2540). **"เมืองน่าอยู่" ในมุมมองของกรมอนามัย**.
สืบค้นจาก : <http://advisor.anamai.moph.go.th/main.php?filename=cities01>.
- Tsouros, (1995). **Healthy Cities Project : A Project Becomes a Movement**.
Copenhagen: FADL., Publisher.